

С.А. Мырзаев*

аға оқытушы, магистр, М. Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

Корреспондент авторы:** san555gar@mail.ru**КӘСІБИ-ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ*Түйін**

Мақалада қазіргі кезде "тұлғаның шығармашылық белсенділік" ұғымы іргелі ұғымдардың бірі болып табылатындығы және педагогика ғылымының ерекше ғылыми назарының объектісі болып табылатындығы бекітілген. Өнер педагогика ғылымы тұлғаның шығармашылық іс-әрекетінің мәнін, оның қалыптасуы мен дамуының тетіктері мен шарттарын қарастыруға негіз жасады. "Шығармашылық қызмет" ұғымын философияда да, психология мен педагогикада да зерттеу қиын. Бұл мәселенің күрделілігі шығармашылық пен жеке іс-әрекеттің пайда болуын анықтайтын көптеген факторлардың болуымен байланысты. Бұл факторларға жеке тұлғаның жеке ерекшеліктері, табиғи бейімділіктері, шығармашылық қабілеттері, шығармашылық ойлауы, сондай-ақ іс-әрекет процесінде жеке тұлғаның іс-әрекетінің көрінісі жатады. "Белсенділік" ұғымын ғалымдар философиялық, физиологиялық, психологиялық-педагогикалық аспектілерде зерттейді. Іс-әрекетке зерттеу тәсілінің көп қырлы сипаты оның көп қырлы, көп қырлы сипатымен, күрделілігімен түсіндіріледі, өйткені адамның кез-келген физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік көрінісі белсенділік құбылысымен байланысты. Философия негізінен адам қызметінің сыртқы көріністерінің формаларын зерттейді. Психология белсенділікті жеке деңгейде зерттейді.

Кілттік сөздер: педагогика, психология, философия, эстетика, өнер, әлеумет, тұлға.

Кіріспе

Психология іс-әрекетті жеке деңгейде зерттейді: іс-әрекеттерді бағыттары бойынша жіктейді, компоненттеріне баса назар аударады және олардың арасындағы байланыстарды талдайды. Физиология адам қызметінің дамуының биологиялық факторларын зерттейді. Педагогика іс-әрекетті оқыту мен білім берудегі рөлі тұрғысынан зерттейді.

Сондықтан іс-әрекет мәселесі барлық дерлік зерттеулердің ажырамас бөлігі бола отырып, адам тәрбиесіндегі ең маңыздылардың бірі болып табылады. Бұл оған ғылыми қызығушылықтың ерте көрінуіне әкелген белсенділік құбылысының маңыздылығының нақты сезімі. Бұл ежелгі грек философтары Платон мен Аристотельдің, әсіресе мемлекет азаматтарының мінез-құлқын талқылау кезінде ерекше назар аударатын тақырыпқа айналды.

Белсенділік ұғымын жалпы ғылыми топқа жатқызады. Ол "материалдық әлемнің құбылыстары мен жүйелерінің ішкі қажетті қозғалысқа қабілеттілігінде көрінетін және өзін-өзі өзгерту, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі реттеу процестерімен байланысты қасиетін түсіреді" [1].

Теориялық талдау

Автор философиялық интерпретацияны нақтылайды және бұл ұғымды сана, яғни адам дамитын материалдық әлем жүйесіне ғана бекітеді. Материалдық жүйе өзінің дамуының сапалы жаңа деңгейіне ие болады, онда белсенділік "ең күрделі жүйенің ең маңызды, маңызды ерекшелігіне айналады" [1]. Сондықтан, философиялық ғылымдарда "белсенділік" ұғымы материяның әмбебап, әмбебап қасиеті ретінде қарастырылады, ол кейбір жағдайларда бағытталған әрекетті ынталандырады, басқаларында әрекетке теріс әсер ететін объектінің қозған күйі, үшіншіден, материалдық объектілердің басқа объектілермен әрекеттесу қабілеті.

М.С. Каганның пікірінше, адамның іс-әрекеті "оның биологиялық ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік өмірін де қамтамасыз етуге арналған" [2]. Осылайша, белсенділік белгілі бір дене мінез-құлқында көрінеді. Адамның іс-әрекеті әлеуметтік сипатта болады. Сана арқылы адам табиғатпен және қоғаммен мақсатты түрде әрекеттесе алады, қоршаған ортаны ғана емес, өзін де өзгертіп, өзгерте алады. Іс-әрекет адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетінің әлеуметтік бекітілген нысаны ретінде ұсынылған, оның нәтижесі әлеуметтік және жеке маңызды өзгерістер болып табылады.

Іс-әрекетті түсінудің маңызды ұстанымдарын қамтитын психологиялық зерттеулердің ішінде д.н. узнадзенің еңбектері ерекше көзге түседі. Ол адам қызметінің маңызды сәтін бейсаналық және саналы деңгейде әрекет етуге мүмкіндік беретін психологиялық механизм деп атады. Д.Н. Узнадзе адам мінез-құлқының барлық түрлерін психологиялық іс-әрекеттің үш түрінен алды: импульсивті, компульсивті (басқа адамдар үшін, әлеуметтік орта үшін) және ерікті, индивидтің қарқынды ішкі іс-әрекет тәжірибесі болған кезде. Адамның жан-жақты психикалық жағдайы, оның кейінгі іс-әрекетін анықтайтын мінез-құлыққа дайындығы, Д.Н. Узнадзенің пікірінше, белгілі бір қажеттіліктердің әсерінен қалыптасады. Қажеттіліктер екі үлкен классқа бөлінді: бірінші класс объектілердің қажеттіліктерін қалыптастырады (узнадзе оларды маңызды деп атады), ал екінші қажеттілік-бұл қызметтің өзі (функционалдық қажеттіліктер).

Д.Н. Узнадзе объективтіліктің арқасында "адам бұл мемлекеттің құлы емес, оның мінез-құлқы бұл жағдайға тікелей тәуелді емес, ол қоршаған ортаның әсеріне реакция жасай алады және осы жағдайды түсінгеннен кейін, объективті жағдайды ойластырғаннан кейін, ол әрекет ете алады. ол жануар сияқты импульсивті емес, оның пікірі бойынша ерікті" [3].

Тұлғалық іс-әрекет психологиясының дамуына баға жетпес үлес қосқан С.Л. Рубинштейн мен А.Н. Леонтьев. Олар жеке тұлғаның іс-әрекеті сыртқы факторлардың әсерінен болатын құбылыстармен ғана емес, сонымен бірге тұлғаның ішкі детерминациясымен де байланысты деп есептеді. Зерттеушілер адам әлемді саналы түрде өзгертеді, ал сана белсенділікте қалыптасады деп есептеді; тұлғалық белсенділік саналы әрекетте көрінеді. Белсенділік тұлға құрылымында "қос жеке" қасиет ретінде пайда болады, тұлға құрылымындағы белсенділік және оның делдалдық сипаты арқылы адамның даралығын тұтастай, ал даралығын субъект ретінде көрсетеді [4; 5].

Осылайша, С.Л. Рубинштейн сыртқы жағдайларға тікелей тәуелді, шындықпен өзара әрекеттесуде өзін анықтайтын, болашақты болжайтын, шешім қабылдайтын және оқиғалардың барысына әсер етуі мүмкін әрекеттерді орындайтын адамның тәуелділігін көрсетті. "Тұлға, - деп жазды С.Л. Рубинштейн, - іс-әрекеттің мәні. Адам оған сыртқы факторлардың әсер ету жүйесіндегі пассивті тіршілік иесі емес, ал іс-әрекеттің субъектісі-сыртқы әлемге әсер ететін тұлға, сыртқы әсер тек психикалық күй арқылы психикалық әсер етеді" [4].

А.Н. Леонтьевтің есімімен байланысты іс-әрекеттің жалпы психологиялық теориясының пайда болуымен және дамуымен екі ұғымның өзара байланысы мәселесі күрделі [5]. Бір жағынан, А.Н. Леонтьевтің белсенділігі - бұл іс-әрекеттің тіпті мінез-құлықпен емес, оны жүзеге асыратын алғашқы физиологиялық процестермен емес, белсенділікпен байланысты екенін сирек түсіндіретін мінез-құлық. Сонымен қатар, ол іс-әрекетті субъективті іс-әрекеттің құрылымымен ғана емес, сонымен бірге іс-әрекеттің субъектісімен де анықталатын іс-әрекеттің қозғалысына қойылатын жоғарыда аталған ішкі талаптармен байланыстырады. Л.С. Выготскийдің жоғары психикалық функциялардың дамуының мәдени-тарихи теориясында белсенділік адамның негізгі қасиеті болып табылады. Адамның іс-әрекеті, оның пікірінше, әдеттен тыс. Бұл биологиялық сипатта емес, әлеуметтік сипатта және адамның құралдар мен белгілерді жасауы мен қолдануына байланысты. Құралдар мен белгілер-бұл адамдар арасындағы әлеуметтік қатынастардың өнімі. Оның шоғырланған түрінде алдыңғы ұрпақтардың әлеуметтік тәжірибесі бар. Адамның дамуы сигналдарды қолдануға және оларды жалпы мінез-құлық жүйесіне енгізуге негізделген, соның арқасында адам әлеуметтік жағдайды белсенді түрде өзгерте алады. Қоршаған әлемге бағытталған адам қызметінің әртүрлі формаларының ішінде Л.С. Выготский баланың ересектермен ынтымақтастығы мен балалардың ұжымдық іс-әрекетінің формаларын ең маңызды деп санайды [5].

"Белсенділік" ұғымы психологияда іргелі болып табылады. Тұлға теориясындағы адам қоршаған ортада белсенді тұлға ретінде әрекет етеді. "Қоршаған орта "үшін автор тек заттарды, табиғатты, адамдарды," адами қатынастарды, сондай-ақ идеяларды, рухани игіліктерді, эстетикалық, адамгершілік және діни құндылықтарды және т.б. түсінеді." [6] Адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесу сипаты адамның дарындылық дәрежесіне

(табиғи қабілеттердің байлығы мен қарқындылығына) және қоршаған ортаның сыртқы жағдайларына (адам қабілеттерінің көрінуіне қолайлы немесе кедергі келтіретін) байланысты. Автордың пікірінше, белсенділік қатаң мағынада ерікті күш емес, барлық психикалық процестер мен жеке көріністердің негізінде жатқан әлдеқайда кеңірек нәрсе. Адамды белсенді тұлға ретінде қалыптастыру процесінде, адамның табиғи бейімділігі жеке тұлғаның жеке және әлеуметтік маңызды қасиеттеріне айналуы мүмкін тәрбие мен тәрбие процестері маңызды рөл атқарады.

Алдыңғы ұстанымдардың көпшілігі келесі психологиялық сипаттамаларға негізделді: белсенділік - бұл іс-әрекеттің қайнар көзі мен механизмі, оның сандық және сапалық өлшемі, яғни іс-әрекет ұғымының кең жағдайындағы іс-әрекет ұғымы. Позиция, бұл белгілі бір қызметпен байланысты ең перспективалы зерттеу қызметі.

Қазіргі уақытта бұл мектеп психологиясын дамытуға, әртүрлі формаларды қарқынды дамытуға және белсенділік типіне, сондай-ақ сынып жетекшісіне, сондай-ақ оның түрлері мен формаға қатысты мәселелерге қатысты өзекті мәселе болып табылады. Ішкі және сыртқы психология ерікті және еріксіз әрекеттерді ажыратады [7].

Ерікті қызметтің бұл түрі оның барлық көріністерін қамтиды, сана олардың қалыптасуына және реттелуіне қатысады. Ерікті іс-әрекет белгілі бір нәтижеге жету үшін қажет болғанша көрінеді. Іс-әрекеттің еріксіз формалары сананың қатысуынсыз жүреді. Бұл, мысалы, арман немесе арман, таза рефлекторлық жауаптар, шартты сигналдық жауаптар, автоматтандырылған әрекеттер.

Іс-әрекеттің формалары мен түрлерін тұқымдық және түрлік сипаттамаларға бөлуге болады. Осы принцип бойынша бөлу тақырыптың қызмет түрлерін де, қызмет салаларын да қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілмен іс-әрекеттің көптеген түрлері ажыратылады: еңбек, интеллектуалдық, танымдық, тәрбиелік, коммуникативтік, діни және т.б. [8].

Орыс психологиясында іс-әрекет типологиясына бірнеше көзқарастар бар. Классификация бастама мен жауапкершілік арасындағы байланысқа негізделген. Эксперименттік зерттеулердің нәтижесінде автор тұлғалық іс-әрекеттің келесі түрлерін анықтады-гармоникалық тип бастаманың тақырыбын жауапкершілікпен орындаумен анықтайды, оның басталуы проблемалы болып табылады; өнімді тип идеяны алға тартады, өзін орындаушы ретінде көрсетпейді, бірақ дизайн мәселесіне деген құштарлығының арқасында жауапкершілікті өз мойнына алады және бастамашылдық пен жауапкершіліктің бірлігін сақтай алады; - рефлексивті тип гипержауапты, оның бастамасын анықтайды және сөндіреді; еліктеуге немесе нұсқауға жүгінбей - ақ тәуелсіздігін көрсетеді; - атқарушы тип жауапты және ілтипатты; - функционалдық түрі тәуелсіздіктен бас тартуды көрсетеді, бірақ дайындалған шешімді жүзеге асырудағы белсенділікті көрсетеді, өнімділікті анықтайды және жауапкершілікті өз мойнына алады.; - ойлаудың бұл түрі жауапты орындаушымен сәйкестендірілмейді және басқалармен салыстыруға жүгініп, тәуелсіздік танытпайды. Іс-әрекеттің бұл түрі қызықты, өйткені ол іс-әрекеттің барлық параметрлерін көрсетеді: бастамашылдық пен орындау, оның атрибуттарымен жауапкершілік.

Адамның өзін-өзі көрсетуінің негізгі саласы - іс-әрекет. Тұлғаның іс-әрекеті психологияда адамның іс-әрекетімен тығыз байланысты шындықта әлеуметтік және жеке маңызды өзгерістер жасау қабілеті ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, белсенділік жеке тұлғаның даму деңгейіне және белсенділік қарқындылығына тән қасиет болып табылады. Атақты психолог Эрих Фромм белсенділік туралы қаншалықты жақсы айтты: "әр адамға әр түрлі дәрежеде болса да берілетін өз шеберлігіңізді, талантыңызды, адами таланттарыңыздың барлық байлығын көрсете білу белсенді. Бұл жанару, өсу, бөліну, сүйіспеншілік, қабырғаларыңды өзіңнен оқшаулап қалдыру, терең қызығушылықты сезіну, бір нәрсе үшін құмарлықпен күресу, беру". Іс-әрекеттің барлық түрлері мен түрлерінде біз үшін ең бастысы, студент ересек адам ретінде белсенді еңбек, таным және қарым-қатынас субъектісі болып табылады және білім мен еңбек субъектісі ретінде әрекет етеді., оның қызметі барған сайын өзін-өзі реттейтін және өзін-өзі басқаратын болады. Оқушының оқу-тәрбие процесіндегі іс-әрекетінің көріністері ішкі мотивациядан туындайтын сипатқа ие. Студенттік кезеңдегі ең

маңызды қызмет түрі, әрине, оқу, зияткерлік және ғылыми қызмет, біздің жағдайда кәсіби және шығармашылық (болашақ хореографиялық өнер мұғалімінің кәсіби сапасының маңызды көрінісі ретінде) болып табылады.).

Екінші жұмыста психологиялық-педагогикалық жағдайлар теориялық тұрғыдан негізделеді, онда сәндік-қолданбалы өнерді қолдану оқушылардың көркемдік және шығармашылық белсенділігін дамытудың маңызды факторы болып табылады. Сондай-ақ, үш деңгейде ұсынылған студенттердің көркемдік және шығармашылық іс-әрекетінің дамуын бағалау критерийлері негізделген (жоғары шығармашылық, бастамашыл белсенділік; медициналық іздестіру іс-әрекеті және төмен өнімділікке еліктеу белсенділігі). Сондай-ақ жақында әртүрлі арнайы пәндер студенттерінің шығармашылық ойлауын дамыту және қалыптастыру бойынша әртүрлі еңбектер пайда болды. Дегенмен, тағылымдама кезінде болашақ өнер мамандарының кәсіби және шығармашылық қызметін даярлау тақырыбы әлі қарастырылмағанын атап өткен жөн.

Қорытындылар

Осылайша, жеке іс-әрекет мәселесі бойынша философиялық және психологиялық - педагогикалық әдебиеттерді талдау келесі қорытынды жасауға мүмкіндік береді: жеке іс-әрекеттің ішкі сипаттамаларына мотивтер, қажеттіліктер, мақсаттар кіреді, ішкі іс-әрекет жеке тұлғаны қалыптастыруда шешуші болып табылады; - іс-әрекеттің қозғаушы күші-қажеттілік. Қажеттіліктер: мемлекет, қажеттіліктің жоқтығы, жеке адамның өмір сүруі үшін маңызды нәрсенің болмауы қызығушылық, ұмтылыс, әрекет энергиясы ретінде әрекет етеді; жеке тұлғаның іс-әрекеті белсенділікпен байланысты және белгілі бір негізге ие. Іс-әрекеттің мақсаты-оның нәтижесін, оған қарай жылжудың негізі ретінде мүмкін болатын болашақтың бейнесін болжау. Егер субъектінің өзі мотивте жақсы бейнеленген болса, онда оның объектісі жеке тұлғаның іс-әрекетімен бейнеленеді; жеке тұлғаның іс-әрекеті әр түрлі қызмет түрлерінде көрінеді, олардың саны қолда бар қажеттіліктердің санына сәйкес келеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Психологические исследования личности: история, современное состояние, перспективы / Отв. ред. М. И. Володинова, А. Л. Журавлев, Н. Е. Харламенкова. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2016. – 448 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/gmep91kfnb/164753262.pdf>
2. Каган М.С. Философская теория ценностей – СПб.: Питер, ТОО ТК «Петрополис», 1997. - 205с.
3. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. - М : Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2004. - 512с.
4. Гребенникова В.М., Захарова М.В., Миронов Л.В., Попова К.Е., Сысоева О.В., Шер М.Л. Психология, эргономика и акмеология: современные тенденции развития и перспективные методы исследования [Электронный ресурс]: монография. – Эл. изд. -Электрон. текстовые дан. (1 файл pdf: 143 с.). - Нижний Новгород: НОО "Профессиональная наука", 2018. -143с.
5. Абульханова К. А., Славская А. Н. Предисловие // Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. СПб.: Питер, 2017. С. 6-33.
6. Абульханова-Славская К.А., Славская А.Н., Леванова Е.А., Пушкарёва Т.В. Представление о личности. Преподаватель XXI ВЕК. НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ, КУЛЬТУРА. Педагогика профессионального образования. 714 / 2018. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lib.ipran.ru/upload/papers/paper_36954602.pdf
7. Попова М.С. Развитие творческой активности студентов. // Россия, Тамбовский государственный университет имени Г.Р.Державина 2017. 3с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.tsutmb.ru/nauka/internet-konferencii/2017/13-lprs/1/popova.pdf>
8. Тушева Ю.Ю. Особенности развития творческих способностей студентов педагогического вуза, Статьи журнала АИ (122) «Актуальные исследования», 2022. – 126с.

С. А. Мырзаев*

старший преподаватель, магистр им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

*Автор для корреспонденции: san555gar@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ

Аннотация

В статье понятие "творческая активность личности" относится к совокупности основных понятий и является объектом особого научного внимания педагогической науки. Современная педагогическая наука создала основу для рассмотрения сущности творческой деятельности личности, механизмов и условий ее становления и развития. Понятие "творческая деятельность" трудно изучать как в философии, так и в психологии и педагогике. Сложность этой проблемы обусловлена наличием множества различных факторов, определяющих возникновение творчества и самостоятельности. К таким факторам относятся индивидуальные особенности личности, природная предрасположенность, творческие способности, творческое мышление, а также проявление активности личности в процессе деятельности. Таким образом, понятие "активность" изучается учеными в философском, физиологическом, психологическом и педагогическом аспектах. Универсальность подхода к изучению деятельности объясняется ее универсальностью, разносторонностью, сложностью, поскольку с феноменом деятельности связаны любые физиологические, психологические и социальные проявления человека. Философия изучает, прежде всего, формы внешних проявлений человеческой деятельности.

Ключевые слова: педагогика, психология, философия, эстетика, искусство, социум, личность.

S. A. Myrzaev*

senior lecturer, master, M. Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

*Corresponding Author's Email: san555gar@mail.ru

FORMATION OF PROFESSIONAL AND CREATIVE ACTIVITY

Abstract

The article discusses the concept of "creative activity of a personality", which is one of the fundamental concepts and is the subject of special scientific attention of pedagogical science. Modern pedagogical science has developed a certain basis for considering the essence of a person's creative activity, the mechanisms and conditions of its formation and development. The concept of "creative activity" is one of the most difficult to study both in philosophy, psychology and pedagogy. The complexity of this problem is due to the presence of a large number of diverse factors that determine the nature of creativity and personal activity. Such factors include individual personality traits, natural inclinations, creative abilities, creative thinking, as well as the manifestation of personality activity in the process of activity. So, the concept of "activity" is studied by scientists in philosophical, physiological, psychological and pedagogical aspects. The multidimensional approach to the study of activity is explained by its versatility, multilevelness, and complexity, since any physiological, psychological, or social manifestations of a person are associated with the phenomenon of activity. Philosophy studies mainly the forms of external manifestation of human activity.

Key words: pedagogy, psychology, philosophy, aesthetics, Art, Society, personality.

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат

Мырзаев Анжарқожа Алтбекович

п.ғ.магистрі., аға оқытушы «Өнер» кафедрасы

san555gar@mail.ru

моб: 8(701)73 73 724

Information about the author

Anzharkozha Myrzayev

master of Pedagogical Sciences., senior lecturer of the Department "Art"

san555gar@mail.ru

mob: 8(701)73 73 724

Информация об авторе, ответственном за сообщения

Мырзаев Анжарқожа Алтбекович

магистр п. н., старший преподаватель кафедры «Искусство»

san555gar@mail.ru

моб: 8 (701) 73 73 724